WIKIPÉDIA

Basa Bali

Basa Bali	
ᬩᬲᬩᬮᬶ (Basa Bali)	
Laladan	Bali, Nusa Penida, Lombok lan Jawa
Ètnis	Bali, Bali Aga
Panyatur asli	3,3 yuta (2000)[1]
Kulawarga basa	Austronésia ▪ Malayu-Polinésia ▪ Malayu-Polinésia Punjer ▪ Malayu-Sumbawa ▪ Bali–Sasak ▪ **Basa Bali**
Aksara	Latin, Bali
Kodhe basa	
ISO 639-2	ban
ISO 639-3	ban
Glottolog	bali1278 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/bali1278)[2]

Basa Bali iku basa Austronesia saka cabang Sundik, utawa luwih spesifik saka anak cabang Bali-Sasak. Basa iki mligi dicaturaké ing pulo Bali, pulo Lombok sisih kulon lan uga ing pulo Jawa. Ing Lombok basa Bali dicaturaké akèhé cedhaké Mataram, ing Jawa mligi ing kabupatèn Banyuwangi. Kajaba iku, basa Using, dhialek basa Jawa kas Banyuwangi, uga nyerep akèh tetembungan saka basa Bali. Conthoné tembung *osing* kang tegesé “ora”, dijupuk saka basa Bali *tusing*. Basa Bali dicaturaké déning kurang luwih 4 yuta jiwa.

Isi

Fonologi

Basa Bali nduwé 6 fonem vokal lan 18 fonem konsonan. Fonem vokal utawa swara iku /a/, /i/, /u/, /ĕ/, /é/ dan /o/. Banjur fonem konsonan iku /k/, /g/, /ng/, /c/, /j/, /ñ/, /t/, /d/, /n/, /p/, /b/, /m/, /r/, /y/, /w/, /l/, /s/ lan /h/.

Sawijining ciri kas lan kang wis dadi basa Bali astamiwa iku fonem èksplosif tanpa nyuwara /t/ dipocapaké [t] ing pérangan mburi, nanging ing wiwitan lan tengah diucapaké kanthi [ʈ] (t retrofleks).

Aksara swara *(huruf vokal)* /a/ ing pérangan mburi tinarbuka diucapaké kanthi [ĕ]. Upamané tembung Kuta, sawijining pasisir kondhang ing Bali, diucapaké [k'uʈĕ].

Kaya déné basa Austronesia liyané, basa Bali iku luwih migunakaké tembung-tembung dwi silabik lan wujudé KVKVK. Nanging ing ng-reduplikasi sawijining gatra (sukukata) monosilabik wujudé KVK, mula ing basa Bali iki lumrahé dadi KVKKVK, béda karo basa Malayu lan Jawa:

Malayu – Bali – Jawa

- kukus – kuskus – dang (bentuk béda)
- ngengat – ngetnget – ngenget

Kekerabatan lan kosakata

Basa Bali ing kulawarga basa Austronésia kerep dikira paling cedhak karo basa Jawa. Nanging prekara ini ora mangkono. Basa Bali paling cedhak mawa basa Sasak lan pirang basa ing pulo Sumbawa sisih kulon. Kamèmperané karo basa Jawa namung amarga prabawa kosakata basa Jawa amarga aktivitas kolonisasi Jawa ing jaman mbiyèn, mligi ing abad angka 14 Masèhi. Bali ditaklukaké déning Gajah Mada ing taun 1343 Masèhi. Malahan ing kulawarga basa Austronesia, kanthi fonologis basa Bali luwih mèmper basa Malayu tinimbang basa Jawa. Nanging fonem /r/ ing posisi pungkasan basa Malayu, kerep dadi /h/ ing basa Bali. Bab iki bisa kabukti karo pratélan perbandingan kosakata dhasar basa Malayu, Bali, Jawa Kuna lan Jawa Anyar:

Malayu – Bali – Jawa Kuna – Jawa Anyar

- dua – dua – rwa – ro, loro
- jalan – marga/margi – dalan – dalan
- dengar – dingeh – rĕngö – rungu
- jarum – jom – dom – dom
- jauh – joh – doh – doh
- ada – ada/wenten – hana – ana
- beli – beli – wĕli, tuku – tuku
- jari, jeriji – jriji – (?) – driji
- betis, cokor – batis – jöng, suku – sikil
- hidup – urip – hurip – urip
- air, ayer – (a)yeh – wway – we, banyu
- buah – buah – wwah – woh
- di – di – ri, ring – i, ing
- telur – taluh – antiga – tigan, ĕndhog
- jemur – jemuh – (?) – pepe
- bunga – bunga – kambang, sĕkar – kĕmbang, sĕkar
- nasi – nasi – sĕga, sĕkul – sĕga, sĕkul
- hujan – ujan – hudan – udan

Prabawa basa Jawa

Basa Bali akèh kena prabawa basa Jawa, mligi basa Jawa Kuna lan liwat basa Jawa iki, uga basa Sangskreta. Kamèmperan karo basa Jawa mligi katon saka tingkat-tingkat basa kang ana ing basa Bali kang mèmper karo basa Jawa. Mira ora ngéramaké yèn basa Bali alus kang ingaran basa Bali Alus Mider mèmper karo basa Jawa Krama. Akèh tembung-tembung Bali alus kang dijupuk saka basa Jawa:

Malayu – Bali – Jawa

- wis – sampun – sampun
- meninggal – séda – séda
- datang – rauh – rawuh
- dari – saking – saking
- arti – suksma – tĕgĕs

Kosakata kusus Bali

Ing ndhuwur wis dipaparaké kosakata kang mèmper karo basa Malayu lan basa Jawa. Saiki kosakata kas Bali dipaparaké:

Malayu – Bali – Jawa

- kau (kasar) – cai – kowé
- sungai – tukad – sungay (Jawa Kuna), kali, lèpèn
- yang – sane – ingkang, kang

- dukun, tabib – balian-dhukun

Konsèp géografis

Béda karo akèh bebrayan ing donua, nanging isih mèmper karo bebrayan panutur basa Austronesia liyané, wong Bali nalika nemtokaké arah orientasiné ora ing arah mata angin kang mesthi nanging ing papan kawasan géografis, ing kasus Bali iki ing papan gunung lan laut. Pramila arah mata angin bisa owah selaras karo papané:

Bali – Malayu:

- kaja – lor nanging ing Buleleng tegesé kidul
- kelod – kidul nanging ing Buleleng tegesé lor
- kauh – kulon
- kangin – wétan

Jinis Basa Bali

1. Basa Bali Baku
2. Basa Bali Aga
3. Basa Bali Jawa

Uga delengen

- Aksara Bali
- Rontal

Rujukan

Cathetan sikil

1. Basa Bali (http://www.ethnologue.com/language/ban) ing *Ethnologue* (éd. ka-18, 2015)
2. Hammarström, Harald; Forkel, Robert; Haspelmath, Martin, eds. (2017). "Balinese" (http://glottolog.org/resource/languoid/id/bali1278). *Glottolog 3.0*. Jena, Jerman: Max Planck Institute for the Science of Human History.

D · R · B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Basa_dha%C3%A9rah_ing_Indon%C3%A9sia&action=edit)

Basa-Basa ing Indonésia

Basa Indonésia (Isyarat [2])

D · R · B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Sumatra**

Aceh • Bangka • Batak Alas-Kluet • Batak Angkola • Batak Dairi • Batak Karo • Batak Mandailing • Batak Simalungun • Batak Toba • Col • Duano • Enggano • Gayo • Haji • Kaur • Kerinci • Komering • Kubu • Lampung Api • Lampung Nyo • Loncong • Lubu • Melayu [a] • Melayu Tengah • Melayu Jambi • Mentawai • Minangkabau • Musi • Nias • Pekal • Rejang • Sikule • Simeulue

D · R · B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Jawa**

Badui • Betawi • Indonesia Peranakan [1] • Javindo [1] • Jawa • Kangean • Madura • Osing • Pecok [1] • Sundha • Tengger

D · R · B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Bali lan**

Nusa Tenggara

Abui • Adang • Adonara • Alor • Amarasi • Anakalangu • Bali • Benkala [2] • Bilba • Bima • Blagar • Bunak • Dela-Oenale • Dengka • Dhao • Ende • Hamap • Helong • Ile Ape • Kabola • Kafoa • Kamang • Kambera • Kedang • Kelon • Kemak • Ke'o • Kepo' • Kodi • Komodo • Kui • Kula • Lamaholot • Lamalera • Lamatuka • Lamboya • Lamma • Laora • Lembata Kulon • Lembata Kidul • Lewo Eleng • Lewotobi • Lewuka • Li'o • Lole • Melayu Kupang • Melayu Larantuka • Mamboru • Manggarai • Nage • Nasal • Nedebang • Ngad'a • Ngad'a Wétan • Palu'e • Rajong • Rembong • Retta • Ringgou • Riung • Rongga • Sabu • Sasak • Sawila • Sika • So'a • Sumbawa • Tereweng • Termanu • Tetun • Tewa • Tii • Uab Meto • Wae Rana • Wanukaka • Wejewa • Wersing

D • R • B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Kalimantan** *

Ampanang • Aoheng • Bahau • Bakati' • Bekati' Rara • Bekati' Sara • Bakumpai • Banjar • Basap • Benyadu' • Bidayuh Biatah • Bidayuh Bukar-Sadong • Bolongan • Bukat • Bukitan • Burusu • Dusun Deyah • Dusun Malang • Dusun Witu • Embaloh • Hovongan • Iban [a] • Jangkang • Kayan Mahakam • Kayan Busang • Kayan Sungai Kayan • Kayan Mendalam • Kayan Wahau • Kelabit • Kembayan • Kendayan • Keninjal • Kenyah Kelinyau • Kenyah Wahau • Kereho • Kohin • Lawangan • Lengilu • Lun Bawang • Ma'anyan • Melayu Berau • Melayu Bukit • Melayu Kota Bangun Kutai • Melayu Tenggarong Kutai • Melayu Dayak • Modang • Mualang • Ngaju • Okolod • Ot Danum • Paku • Punan Aput • Punan Merah • Punan Merap • Punan Tubu • Putoh • Ribun • Sa'ban • Sanjau Basap • Sanggau • Seberuang • Segai • Selungai Murut • Semandang • Sembakung Murut • Siang • Tagal Murut • Taman • Tausug • Tawoyan • Tidong • Tunjung • Uma' Lasan • Uma' Lung

D • R • B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Sulawesi**

Andio • Aralle-Tabulahan • Bada • Bahonsuai • Banjau Indonesia • Balaesang • Balantak • Bambam • Banggai • Bantik • Baras • Batui • Behoa • Bentong • Bintauna • Boano • Bobongko • Bolango • Bonerate • Budong-Budong • Bugis • Bungku • Buol • Busoa • Campalagian • Cia-Cia • Dakka • Dampelas • Dondo • Duri • Enrekang • Gorontalo • Kaidipang • Kaili Da'a • Kaili Ledo • Kaili Unde • Kaimbulawa • Kalao • Kalumpang • Kamaru • Kioko • Kodeoha • Konjo Pegunungan • Konjo Pesisir • Koroni • Kulisusu • Kumbewaha • Laiyolo • Lasalimu • Lauje • Lemolang • Liabuku • Lindu • Lolak • Maiwa • Makassar • Melayu Makassar • Melayu Manado • Malimpung • Mamasa • Mauju • Mandar • Moma • Mongondow • Mori Atas • Mori Bawah • Moronene • Muna • Napu • Padoe • Pamona • Panasuan • Pancana • Pannei • Pendau • Ponosakan • Rahambuu • Rampi • Ratahan • Saluan • Sangir • Sarudu • Sedoa • Seko Padang • Seko Tengah • Selayar • Suwawa • Ta'e • Taje • Tajio • Talaud • Taloki • Talondo' • Toala' • Tolaki • Tomadino • Tombelala • Tombulu • Tomini • Tondano • Tonsawang • Tonsea • Tontemboan • Topoiyo • Toraja-Sa'lan • Totoli • Tukang Besi Kidul • Tukang Besi Lor • Ulumanda' • Uma • Waru • Wawoni • Walio • Wotu

D • R • B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Kapuloan Maluku**

Alune • Amahai • Ambelau • Aputai • Asilulu • Babar Tenggara • Babar Lor • Banda • Barakai • Bati • Batuley • Benggoi • Boano • Bobot • Buli • Buru • Dai • Damar Kulon • Damar Wétan • Dawera-Daweloor • Dobel • Elpaputih • Emplawas • Fordata • Galela • Gamkonora • Gane • Gebe • Geser-Gorom • Gorap • Haruku • Hitu • Horuru • Hoti • Huaulu • Hukumina • Hulung • Ibu • Ili'uun • Imroing • Kadai • Kaibobo • Kamarian • Kao • Karey • Kayeli • Kei • Kisar • Koba • Kola • Kompane • Kur • Laba • Laha • Larike-Wakasihu • Latu • Leti • Liana-Seti • Lisabata-Nuniali • Lisela • Lola • Loloda • Lorang • Loun • Luang • Luhu • Maba • Makian Kulon • Makian Wétan • Melayu Ambon • Melayu Bacan • Melayu Banda • Melayu Maluku Lor • Mangole • Manipa • Manombai • Manusela • Mariri • Masela Kulon • Masela Tengah • Masela Wétan • Masiwang • Modole • Moksela • Naka'ela • Nila • Naulu Kidul • Naulu Lor • Nusa Laut • Oirata • Pagu • Palumata • Patani • Paulohi • Perai • Piru • Roma • Sahu • Salas • Saleman • Saparua • Sawai • Seit-Kaitetu • Selaru • Seluwasan • Sepa • Serili • Serua • Sula • Tabaru • Taliabu • Talur •

Tarangan Kulon • Tarangan Wétan • Tela-Masbuar • Teluti • Teor • Ternate • Ternateño[1] • Te'un • Tidore • Tobelo • Tugun • Tugutil • Tulehu • Ujir • Waioli • Watubela • Wamale Kidul • Wamale Lor • Yalahatan • Yamdena

D • R • B (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Cithakan:Navbox&action=edit) **Basa-Basa ing Papua** *

Abinomn [3] • Abun [3] • Aghu • Airoran • Ambai • Anasi • Ansus • Arandai • Arguni • As • Asmat Pantai Kasuari • Asmat Tengah • Basa Asmat Lor • Asmat Yaosakor • Atohwaim • Auye • Awbono • Awera • Awyi • Awyu Asue • Awyu Tengah • Awyu Edera • Awyu Jair • Awyu Lor • Awyu Kidul • Bagusa • Baham • Barapasi • Bauzi • Bayono • Bedoanas • Beneraf • Berik • Betaf • Biak • Biga • Biritai • Bonggo • Burate • Burmeso • Burumakok • Buruwai • Busami • Citak • Citak Tamnim • Dabe • Damal • Dani Lembah Bawah • Dani Lembah Tengah • Dani Lembah Atas • Basa Dani Kulon • Dao • Dem • Demisa • Dera • Diebroud • Dineor • Diuwe • Doutai • Duriankere • Dusner • Duvle • Edopi • Eipomek • Ekari • Elseng [3] • Emem • Eritai • Erokwanas • Fayu • Fedan • Foau • Gresi • Hatam [3] • Hupla • Iau • Iha • Iha Pijin [4] • Irarutu • Iresim • Isirawa • Itik • Iwur • Jofotek-Bromnya • Kaburi • Kais • Kaiy • Kalabra • Kamberau • Kamoro • Kanum Bädi • Kanum Ngkâlmpw • Kanum Smärky • Kanum Sota • Kapauri • Kaptiau • Karas • Karon Dori • Kaure • Kauwera • Kawe • Kayagar • Kayupulau • Kehu [5] • Keijar • Kemberano • Kembra [5] • Kemtuik • Ketengban • Ketum • Kimaghima • Kimki • Kirikiri • Kofei • Kokoda • Kombai • Komyandaret • Konda • Koneraw • Kopkaka • Korowai • Korupun-Sela • Kosare • Kowiai • Kuri • Kurudu • Kwer • Kwerba • Kwerba Mamberamo • Kwerisa • Kwesten • Kwinsu • Legenyem • Lepki [5] • Liki • Maden • Mai Brat • Mairasi • Maklew • Melayu Papua • Mander • Mandobo Atas • Mandobo Bawah • Manem • Manikion • Mapia • Marau • Marind • Marind Bian • Masimasi • Massep [3] • Matbat • Mawes • Ma'ya • Mekwei • Meoswar • Mer • Meyah • Mlap • Mo • Moi • Molof [5] • Mombum • Momina • Momuna • Moni • Mor • Mor • Morai • Morori • Moskona • Mpur [3] • Munggui • Murkim [5] • Muyu Lor • Muyu Kidul • Nafri • Nakai • Nacla • Namla [5] • Narau • Ndom • Nduga • Ngalum • Nggem • Nimboran • Ninggerum • Nipsan • Nisa • Obokuitai • Onin • Onin Pijin [4] • Ormu • Orya • Papasena • Papuma • Pom • Puragi • Rasawa • Riantana • Roon • Samarokena • Saponi • Sauri • Sause • Saweru • Sawi • Seget • Sekar • Semimi • Sempan • Sentani • Serui-Laut • Sikaritai • Silimo • Skou • Sobei • Sowanda • Sowari • Suabo • Sunum • Tabla • Taikat • Tamagario • Tanahmerah • Tandia • Tangko • Tarpia • Tause • Tebi • Tefaro • Tehit • Tobati • Tofanma [5] • Towei • Trimuris • Tsaukambo • Tunggare • Una • Uruangnirin • Usku [5] • Viid • Vitou • Wabo • Waigeo • Walak • Wambon • Wandamen • Wanggom • Wano • Warembori • Wares • Waris • Waritai • Warkay-Bipim • Waropen • Wauyai • Woi • Wolai • Woria • Yahadian • Yale Kosarek • Yali Angguruk • Yali Ninia • Yali Lembah • Yaqay • Yarsun • Yaur • Yawa • Yei • Yelmek • Yeretuar • Yetfa • Yoke • Zorop

[1] Kreol • [2] Basa isyarat • [3] Basa isolat • [4] Basa Pidgin • [5] Ora diklasifikasèkaké

[a] uga dituturaké ing Malaysia lan/ Brunei Darussalam. •

[b] uga dituturaké ing Papua Nugini lan/ negara-negara Oseania liya.

***Cathetan**: Kalimantan lan Papua mung sing klebu teritori Indonésia.

Artikel iki minangka artikel rintisan. Kowé bisa ngéwangi Wikipédia ngembangaké (https://jv.wikipedia.org/w/index.php?title=Basa_Bali&action=edit).
